

Ilgspējīga atkritumu apsaimniekošana mājsaimniecībās: rekomendācijas rīcībpolitikas veidotājiem, atkritumu apsaimniekotājiem, vides interešu aizstāvjiem

2023. gads

FLPP
FUNDAMENTĀLO UN
LIETIŠĶO PĒTĪJUMU
PROJEKTI

Latvijas Zinātnes padome

VIDZEMES
AUGSTSKOLA

Fundamentālo un lietišķo pētījumu projektā "Pavirzīšanas ietekme uz mājsaimniecību atkritumu pārvaldīšanas paradumiem" (Izp-2020/1-303) pētījām, kā uzlabot atkritumu pārvaldību mājsaimniecībās, novēršot atkritumu rašanos un šķirojot atkritumus pārstrādei. Samazinot atkritumu daudzumu un tos pareizi sašķirojot, var uzlabot atkritumu pārstrādi, samazināt dabas resursu un enerģijas patēriņu, samazināt vides piesārņošanu, tā īstenojot ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķus un ES mērķus aprites ekonomikā. Atkritumu pārvaldībā iesaistītas daudzas puses, t.sk., mājsaimniecības (patērētāji), un viņu uzvedība ietekmē bezatkritumu tehnoloģiju piedāvājumu un dalītās vākšanas efektivitāti. Lai veicinātu patērētāju uzvedības maiņu, izmantojām pavirzīšanu un, īstenojot trīs lauka eksperimentus sadarbībā ar atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumiem (n = 5151, n = 5726) un veikalu ķēdi (n = 119,146), pētījām dažādu pavirzīšanas paņēmienu efektivitāti un ierobežojumus. Ar interviju (n = 40) palīdzību padziļināti analizējām patērētāju (mājsaimniecību) uzvedību, kas saistīta ar iepakošanas atkritumiem un atkritumu šķirošanu. Veicām Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu – Austrijas, Dānijas, Zviedrijas, Spānijas, Igaunijas un Latvijas, atkritumu apsaimniekošanas rīcībpolitikas analīzi, lai izvērtētu atkritumu pārvaldības pieredzi atbilstoši ES normatīvajos aktos noteiktajai atkritumu apsaimniekošanas hierarhijai.

Rekomendācijas izstrādātas Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta "Pavirzīšanas ietekme uz mājsaimniecību atkritumu pārvaldīšanas paradumiem", projekta Nr. Izp-2020/1-0303, ietvaros.

Projekta pētnieki (alfabētiskā secībā): Anna Broka, Inga Belousa, Agnese Dāvidsone, Gerda Ajanta Gaile, Anna Karolīna Ozola, Andris Saulītis, Vineta Silkāne, Jana Simanovska, Linda Veliverronena.

Rekomendācijās lietotie termini

Atkritumu apsaimniekošana – atkritumu savākšana (tostarp šķirošana), pārvadāšana, reģenerācija, apglabāšana, tostarp šādu darbību pārraudzība un apglabāšanas vietu aprūpe pēc to slēgšanas, un arī darbības, ko veic kā tirgotājs vai starpnieks (pēc EK Atkritumu direktīvas).

Aprites ekonomika – ražošanas un patēriņa modelis, kas paredz esošo materiālu un produktu koplietošanu, iznomāšanu, atkārtotu izmantošanu, remontu, atjaunošanu un pārstrādi pēc iespējas ilgākā laika periodā. Tādējādi tiek pagarināts produktu dzīves cikls (pēc Eiropas Parlamenta).

Dalītā vākšana – atkritumu savākšana, nošķirot atkritumu plūsmu pēc atkritumu veida un īpašībām, lai tos varētu vieglāk apstrādāt. Iedzīvotāji piedalās atkritumu dalītajā vākšanā, tos šķirojot un nododot atsevišķās plūsmās (pēc EK Atkritumu direktīvas).

Atkritumu rašanās novēršana – pasākumi, ko veic, pirms viela, materiāls vai produkts ir kļuvis par atkritumiem, un kas samazina: a) atkritumu apjomu, tostarp produktus atkārtoti izmantojot vai pagarinot produktu dzīves ciklu; b) radīto atkritumu negatīvo ietekmi uz vidi un cilvēku veselību; vai c) bīstamu vielu koncentrāciju materiālos un produktos (pēc EK Atkritumu direktīvas).

Atkritumu pārvaldība – šo terminu nereti izmanto kā sinonīmu "atkritumu apsaimniekošanai". Var lietot arī plašākā nozīmē, ietverot gan atkritumu apsaimniekošanu, gan atkritumu rašanās novēršanu.

Ražotāja paplašinātās atbildības shēma – pasākumu kopums, ar ko nodrošināt, lai produktu ražotājiem būtu finansiāla atbildība vai finansiāla un organizatoriska atbildība īstenojot pārvaldību tajā produkta dzīves cikla posmā, kad tas kļuvis par atkritumiem (pēc EK Atkritumu direktīvas).

Pavirzīšana (angļu val. *nudging*) – jebkura izvēles arhitektūras vai sociālā konteksta apzināta izmaiņšana, lai prognozējamā veidā mainītu cilvēku uzvedību, neaizliedzot nevienu no iespējām vai kādu no tām nepadarot ekonomiski izdevīgāku (Thaler un Sunstein, 2008).

Pavirzītājs (angļu val. *nudge*) – informatīvi vēstījumi, kas izmaina izvēles arhitektūru vai sociālo kontekstu, tai skaitā atgādinājumi, piemēram, rakstisks aicinājums pieteikties atkritumu šķirošanas bezmaksas konteineriem.

Sociālas normas – lielākoties nerakstīti noteikumi, kas nosaka pieņemamu un piemērotu rīcību noteiktā grupā vai kopienā, tādējādi informējot individu par apkārtējo cilvēku uzvedību. Sociālās normas veido tas, ko mēs darām, ko, mūsaprāt, dara citi un ko, mūsaprāt, citi atbalsta.

Pētījuma rezultāti un rekomendācijas

Vispārīgas rekomendācijas

1. Valsts institūcijām un pašvaldībām, atkritumu apsaimniekotājiem īstenot saskaņotas komunikācijas kampaņas par atkritumu rašanās novēršanas nozīmi un iespējām, kā arī ieviest aktivitātes, kas vērstas uz atkritumu rašanās novēršanu sistēmiski, piemēram, publiskos pasākumos un māsaimniecībās, novirzot tam arī finansējumu no ražotāja paplašinātās atbildības sistēmas.

Iedzīvotāji uzskata, ka viņu zināšanas par atkritumu rašanās novēršanu un tās nozīmi ir ierobežotas. Uz individu izpratnes trūkumu norāda arī tas, ka daļa neapzinās, kāpēc atkritumu rašanās novēršana ir būtiska, kā arī nesaista to ar ilgtspējīgu, videi draudzīgu uzvedību, resursu taupīšanu un atkritumu pārvaldību kopumā.

No valsts un pašvaldību mājas lapu informācijas un komunikācijas analīzes var secināt, ka sabiedrības informēšana par atkritumu rašanās novēršanu un citiem preventīviem pasākumiem ir nepietiekama. Informācija un komunikācija par atkritumu apsaimniekošanas sistēmu pašvaldību mājas lapās ir neskaidra, fragmentāra un neregulāra. Ražotāju paplašinātās atbildības shēmas operatoriem ir finansējums dažādu kampaņu veikšanai, bet netiek pārdalīts pašvaldībām savu iedzīvotāju mērķtiecīgai izglītošanai un informēšanai.

2. Izveidot un uzturēt funkcionālu interneta vietni par vispārējiem atkritumu rašanās novēršanas jautājumiem un šķirošanu (prasības, akcijas, eko laukumu kartes, u.c.). Pilsnveidot kādu no Latvijā esošajiem informācijas resursiem (piemēram, skiroviegli.lv), lai saturs un funkcionalitāte vairāk atbilstu lietotāju vajadzībām un mūsdienu tehnoloģisko risinājumu iespējām.

Lai gan pētījuma dalībnieki jūtas informēti par galvenajiem atkritumu šķirošanas jautājumiem, tomēr uzskata, ka informācija par atkritumu šķirošanas prasībām ir mainīga, dažādos avotos pretrunīga, arī grūti atrodamā, piemēram, atkritumu apsaimniekotāja mājaslapā, kas kopumā nerada pārliecību par atrastās informācijas pareizumu. Nereti pretrunas informācijā saistītas ar atkritumu apsaimniekotāju dažādām iespējām nodot pārstrādei konkrēta veida atkritumus, no kā izriet atšķirīgas šķirošanas prasības.

3. Komunikācijā ar iedzīvotājiem iekļaut zinātniski pamatotus faktus par šķirošanas un atkritumu rašanās novēršanas ietekmi uz vidi, par atkritumu pārstrādes procesu.

Daļa interviju dalībnieku izrāda interesi uzzināt pierādītu un/vai zinātniski pamatotu informāciju par atkritumu pārstrādes dažādiem aspektiem - kā māsaimniecībās sašķīrotie atkritumi kļūst par jaunu produktu, par pārstrādes procesu un tā izmaksām. Tāpat arī iedzīvotāji norāda, ka viņi labprāt uzzinātu, cik lielu ietekmi uz vidi rada atkritumu šķirošana. Zinātniski pamatotu faktu komunicēšana veicinās sabiedrības izpratni un motivāciju šķirot atkritumus, novērst to rašanos.

4. Visām atkritumu apsaimniekošanā iesaistītajām pusēm piedalīties atkritumu rašanās novēršanā, paredzot šādiem pasākumiem regulāru un mērķorientētu finansējumu, lai veicinātu sabiedrības kolektīvo atbildību.

Pašreizējās sabiedrības informēšanas un izglītošanas aktivitātes tiek nodrošinātas no dažādiem finansējuma resursiem, t. sk. projektu līdzekļiem, un ne vienmēr tās ir savstarpēji saskaņotas. Labās starptautiskās prakses analīze liecina, ka sistēmiskā pieejā un kolektīvās atbildības veicināšanā finansējums tiek paredzēts valsts, reģionālā vai pašvaldības budžeta ietvaros. Valstīs, kurās ir ciešāka horizontālā un vertikālā sadarbība, raksturīga augstāka kolektīvā atbildība un labāki rezultāti. Jākonkrētizē ražotāju paplašinātās atbildības shēmas loma reģionālā un lokālā (pašvaldības) mērogā.

5. Atkritumu apsaimniekošanas sistēmā mainīt virzienu no atkritumu šķirošanas un pārstrādes uz atkritumu rašanās novēršanu, pārejot uz preventīvo aprites ekonomikas modeli.

Šobrīd atkritumu apsaimniekošanas sistēmā dominē atkritumu šķirošanas un/vai pārstrādes modelis. Savukārt preventīvais aprites ekonomikas modelis ir vērsts uz atkritumu rašanās novēršanu, tāpēc valstij jāpiedāvā pasākumu kopums, ieskaitot tiesību aktu sistēmu, kas veicina tādu uzņēmējdarbību un patērētāju uzvedību, kas novērš atkritumu radīšanu.

Rekomendācijas politikas veidotājiem un lēmumu pieņēmējiem

6. Vienkāršot atkritumu šķirošanas procesu mājsaimniecībām, īpaši plastmasas (polimēra) iepakojumu šķirošanu, kā arī mazināt šķirošanas prasību mainību.

Atkritumu apsaimniekotāju klientiem izvirzītās šķirošanas prasības pētījuma dalībnieki uzskata par sarežģītām un norāda uz to mainīgumu. Kā lielākā problēma identificēta dažāda veida plastmasas atkritumu šķirošana, no kuriem daļa ir pārstrādājami, bet daļa nav, plastmasas kodi var būt grūti atrodami un/vai saskatāmi. Arī iepakojumu no pārstrādāta materiāla iedzīvotāji ne vienmēr spēj atpazīt. Pētījuma dalībnieki norāda, ka process, lai precīzi atpazītu specifiskus plastmasas iepakojumus, ir laikietilpīgs un prasa zināšanas, kuru cilvēkiem var arī nebūt. Tas ietekmē spēju izpildīt šķirošanas prasības un attiecīgi arī atkritumu šķirošanas kvalitāti.

7. Pielietot ekonomiskos un politiskos instrumentus, lai motivētu ražotājus un pārdevējus biežāk izmantot pārstrādājamu iepakojumu.

Indivīdi, kas gribētu samazināt atkritumu apjomu norāda, ka to būtiski nespēj ietekmēt, jo spiesti iegādāties preces tādos iepakojumos, kādu izveidojis ražotājs un/vai pārdevējs. Ja starp produktiem nav nozīmīgu cenas un/vai kvalitātes atšķirību, tad daļa indivīdu iegādājas bez-iepakojuma produktus vai produktus ar mazāku un/vai efektīvāk pārstrādājamu iepakojumu, taču atzīst, ka šādas iespējas ir ierobežotas, īpaši Latvijas reģionos. Interneta veikalos nopirktās preces bieži vien iesaiņotas lielos iepakojumos. Iedzīvotāji atbalstītu sistēmu, kurā ražotāji un pārdevēji uzņemas lielāku atbildību par resursu taupīšanu un nodrošinātu, ka pie gala patērētāja nonāk mazāk nepārstrādājama un/vai nevajadzīgi liela izmēra iepakojuma.

8. Ieviest atkritumu pārvaldības sistēmu, kas finansiāli pieejama māsaimniecībām, it īpaši ar zemu ienākumu līmeni, situācijās, kad pārstrādei nododami atkritumi par papildu samaksu.

Pētījuma dalībnieki uzskata, ka sadzīves atkritumu apsaimniekošana ikdienas vajadzībām ir finansiāli pieejama, taču gadījumos, kad nepieciešams nodot specifiskus atkritumus par papildu samaksu, pakalpojums ir pārāk dārgs. Iedzīvotāji norāda, ka atkritumus tam neparedzētās vietās atstāj ne vien bezatbildīgi indivīdi, bet arī tādi, kas finansiāli nevar atļauties tos nodot atkritumu apsaimniekotājam.

9. Izvērtēt atkritumu pārvaldības procesā atbildību un ieguvumu sadalījumu starp atkritumu apsaimniekotāju un klientu, lai nodrošinātu sabalansētu pieeju, vai arī sabiedrībai izskaidrot un pamatot ar pierādāmiem faktiem abu pušu atbildības un ieguvumus.

Daļai no pētījuma dalībniekiem izveidojies priekšstats, ka esošās atkritumu pārstrādes sistēma pret iedzīvotāju un atkritumu apsaimniekotāju nav vienlīdz taisnīga – proti, laika un pūļu ieguldījums atkritumu šķirošanā un maksa par pakalpojumiem, ko ne vienmēr iedzīvotāji var atļauties, tiek prenostatīta atkritumu apsaimniekotāju ieguvumiem. Šādu uzskatu pauž gan cilvēki, kas šķiro atkritumus, gan tie, kas nešķiro. Šāds priekšstats var būt kritisks faktors, kas indivīdu principiāli attur no atkritumu šķirošanas.

10. Valsts nn pašvaldību līmenī noteikt pēctecīgu atbildības deleģējumu un regulāru atgriezenisko saiti par atkritumu apsaimniekošanas, t. sk. atkritumu šķirošanas kvalitatīvā un kvantitatīvā snieguma indikatoru izpildi valstī, reģionā un pašvaldībā.

Latvija šobrīd neizpilda Eiropas Savienības mērķus sadzīves atkritumu pārstrādē. Mūsu izpēte liecina, ka ne vienmēr ir saskaņa starp normatīvo aktu principiem, mērķiem un atbildības deleģējumu starp valsts, reģionālo un pašvaldības līmeni, kā arī citām iesaistītām pusēm. Tāpēc jāprecizē atkritumu apsaimniekošanas sistēmas dalībnieku, tostarp pašvaldības, atkritumu apsaimniekotāju un namīpašnieku atbildība, konkrētie uzdevumi un kvalitatīvie, un kvantitatīvie mērķi. Šobrīd esošais normatīvais regulējums nav skaidri noteicis atbildības sadalījumu starp valsti un pašvaldībām, kā arī atkritumu radītājiem un apsaimniekotājiem, kā arī ražotāju paplašinātās atbildības shēmas iesaisti atkritumu dalītājā vākšanā un atkritumu sagatavošanai pārstrādē pašvaldībās un reģionos.

11. Paredzēt, ka ražotāju atbildības shēmas ietvaros pilnībā tiek finansēta dalītā atkritumu vākšana, sagatavošana pārstrādei un sabiedrības informēšana, ko veic arī pašvaldības un atkritumu apsaimniekotāji.

Atkritumu dalītā vākšana šobrīd tiek finansēta no iedzīvotāju maksas par sadzīves atkritumu apsaimniekošanu, (par atkritumu apsaimniekošanu, konteineru īri utt.), sašķirotu atkritumu nodošanu pārstrādei un tikai daļēji no ražotāju paplašinātās atbildības shēmas finansu resursiem. Ražotāju paplašinātās atbildības shēmas operatoriem uzliktie mērķi acīmredzot ir pārāk zemi, lai sasniegtu Eiropas Komisijas noteiktos sadzīves atkritumu pārstrādes mērķus.

12. Ražotāju paplašinātās atbildības shēmas ietvaros diferencēt nodokļu atlaižu pieeju ražotājiem, kas izmanto iepakojumu savu preču iepakojšanai atkarībā no tā, vai izlietotais iepakojums Latvijā tiek vākts un nogādāts otrreizējai pārstrādei.

Šobrīd ražotāju paplašinātās atbildības shēmas piešķir nodokļu atlaides visiem iepakojumu veidiem, arī tiem, kuru atkritumi nemaz netiek iekļauti dalītajā atkritumu vākšanā pašvaldībās un vēlāk netiek nogādāti pārstrādei. Esošie starptautiskās labās prakses piemēri liecina, ka nodokļu vai cita veida atmaidēm jābūt motivējošām ne vien pārstrādāt atkritumus, bet arī tos neradīt.

13. Papildināt atkritumu apsaimniekošanas sistēmu "cik izmet, tik maksā" ar iespēju noteikt izmaksas par radīto atkritumu daudzumu gan pēc tilpuma vai apjoma, gan pēc svara, kas motivētu mājsaimniecības šķirot saražotos atkritumus.

Eiropas Savienības valstu salīdzinošā analīze atklāj, ka labā prakse atkritumu apsaimniekošanā ir saistīta ar vairākām izvēles iespējām atkritumu šķirošanā un neradīšanā. Elastīga iespēja šķirot atkritumus atbilstoši mājsaimniecības vajadzībām paredz izvēles iespēju starp tilpuma jeb apjomu, svaru un/vai izvešanas biežumu, kas mājsaimniecībām ļautu samazināt izmaksas. Atkritumu apsaimniekošanas sistēmai jāveicina atkritumu sagatavošanu atkārtotai lietošanai (angļu val. *re-use*) un atkārtotai pārstrādei (angļu val. *recycling*).

14. Atkritumu apsaimniekošanā noteikt skaidru atbildību namīpašniekiem un namu apsaimniekotājiem, kā arī noteikt minimālo standartu dalītās vākšanas sistēmas pieejamībai iedzīvotājiem.

Mājsaimniecības (tostarp daudzīvokļu namus) nepieciešams centralizēti nodrošināt ar vairāku nodalījumu konteineriem, kuriem ir svēršanas iespējas u.tml.

15. Atturēties no obligātas atkritumu šķirošanas noteikšanas mājsaimniecībām, kamēr nav palielināta mājsaimniecību personīgā motivācija un pilnveidota atkritumu šķirošanas sistēma.

Tas var veicināt pārstrādei nederīgu atkritumu ievietošanu šķirotu atkritumu konteineros. Kaut gan obligāta atkritumu šķirošana ir palielinājusi šķirotu atkritumu apjomu daudzās valstīs un pilsētās, tostarp arī Rīgā, tomēr jāņem vērā, ka svarīgs ir brīdis, kad atkritumu šķirošanu nosaka par obligātu. Ja obligāta atkritumu šķirošana tiks noteikta pārāgrī, piemēram, kad mājsaimniecību motivācija šķirot ir zema, tā var radīt negatīvas sekas visai atkritumu šķirošanas sistēmai. Respektīvi, nosakot atkritumu šķirošanu par obligātu, sistēmiskās atkritumu šķirošanas problēmas, ja tādas eksistē, ne vienmēr tiks atrisinātas.

Rekomendācijas atkritumu apsaimniekotājiem

16. Pavirzītāji ir pielietojams un izmērāms instruments saziņā ar klientiem, lai veicinātu ilgtspējīgu vides apsaimniekošanu, tomēr to zemās efektivitātes dēļ ir nepieciešami citi instrumenti, kurus pielietot atsevišķi un kopā ar pavirzītājiem.

Šajā projektā zinātniski pierādīts, ka pavirzītāji ir pielietojams un izmērāms instruments, tomēr to efektivitāte ir ļoti zema: pavirzītājs pamudina pieteikties ilgtspējīgām vides apsaimniekošanas praksēm ne vairāk kā 3% iedzīvotāju. Tāpēc ar pavirzīšanu vien ilgtspējīgu vides apsaimniekošanu nav iespējams panākt, ja tā nav vērsta uz izvēles arhitektūru jeb to kā pakalpojumi tiek piedāvāti. Kā piemēru varam minēt interneta un televīzijas pakalpojumu sniedzēju piedāvātos dažādu produktu komplektus un pakalpojumu kombinācijas. Šajā gadījumā komplektēšana, kas vērsta uz iedzīvotāju ilgtspējīgu atkritumu apsaimniekošanu un paredzētu to kā izvēli pēc noklusējuma, novērstu paternālistiskas pieejas negatīvo efektu, kad atkritumu šķirošana ir nevis brīvprātīga mājsaimniecības izvēle, bet gan piespiedu izvēle.

17. Atkritumu apsaimniekotājiem saviem klientiem vēlams sūtīt e-pastus, kas ir vērsti uz aktīvu rīcību un atgriezenisko saiti.

Lauka eksperimentu rezultāti ļauj secināt, ka e-pasti ar aicinājumu uz tūlītēju un aktīvu rīcību vairāk motivē mājsaimniecības mainīt savu uzvedību nekā informācija par ekonomiskiem ieguvumiem vai zaudējumiem, vai sociālajām normām. Proti, rezultāti rāda, ka pretstatā deklaratīviem paziņojumiem, aicinājums norādīt savu lēmumu par turpmāko rīcību biežāk mudina mājsaimniecības pieteikties šķiroto atkritumu bezmaksas konteineriem.

18. Saziņā ar klientiem vēlams izvairīties lietot vairāk kā vienu ziņojumu.

Eksperimentā iegūtie dati liecina, ka e-pasti, kuros ir iekļauti vairāki dažāda veida ziņojumi, neveicina lielāku cilvēku atsaucību uz tiem. Turklāt vienā e-pastā (vai jebkurā citā saziņas veidā) ietverot vairāk kā vienu ziņojumu, klientu uzvedības izpētē rodas grūtības konstatēt, cik lielā mērā katrs no tiem ir ietekmējis saņēmēja turpmāko rīcību.

19. Atkritumu apsaimniekošanas izmaksu apjoms iedzīvotājiem šobrīd nevar tikt izmantots, lai mājsaimniecības motivētu pievērsties ilgtspējīgai vides apsaimniekošanai ar ekonomiskiem argumentiem.

Ekonomiskie argumenti, kas mudina samazināt rēķinus vai ietaupīt naudu, šķirojot atkritumus, rosina pieteikties bezmaksas konteineriem tikai tādā gadījumā, ja rēķina summa pārsniedz 75 eiro mēnesī. Taču lielākoties mājsaimniecībām rēķini par atkritumu apsaimniekošanu ir ievērojami mazāki, līdz ar to ekonomiskie argumenti nav efektīvi. Tas nenozīmē, ka atkritumu šķirošana jāveicina, palielinot apsaimniekošanas maksu par nešķiroto atkritumu savākšanu, jo augstākas izmaksas par atkritumu izvešanu var veicināt nelegālu atbrīvošanos no atkritumiem. Tāpēc uzsvars būtu liekams uz sociālajām normām un iedzīvotāju aktīvas rīcības veicināšanu, piemēram, aicinot iedzīvotājus apņemties sasniegt kādu mērķi vai mainot pieteikšanās kārtību pakalpojumiem (t. s. izvēles arhitektūru), kas paredz nevis atkritumu apsaimniekotāja vienpusēji komunicētu informāciju, bet gan divpusēju dialogu, kur tiek noskaidrota mājsaimniecību motivācija un šķēršļi, kas liedz šķirot atkritumus.

20. Vienkāršot mājsaimniecībām pieteikšanos videi draudzīgiem risinājumiem, t. sk. atkritumu apsaimniekošanā.

Mēdz būt situācijas, kad indivīds vēlas pieteikties atkritumu šķirošanai, taču pieteikšanās process ir sarežģīts un laikietilpīgs. Arī šajā projektā īstenoto lauka eksperimentu rezultāti liecina, ka aptuveni puse no tiem iedzīvotājiem, kas uzsāka pieteikšanos šķiroto atkritumu bezmaksas konteineriem vai elektroniskajiem čekiem, pakalpojumam tā arī nepieteicās. Tas norāda, ka pieteikuma procesā mēdz eksistēt staigņāji (angļu val. *sludge*) – dažādi šķēršļi, kas nevajadzīgi paaugstina kognitīvo slodzi, kas indivīdam ir jāvelta, lai pieteiktos pakalpojumam.

21. Atkritumu apsaimniekotājiem ieteicams pielāgot komunikācijas stratēģiju un saturu konkrētām vecuma grupām.

Dažādās vecuma grupās vēstījumu efektivitāte ir atšķirīga. Lauka eksperimentā, kurā mudinājām pieteikties digitālajiem čekiem, visatsaucīgākie sociālajām normām ("citi tā dara") ir gados relatīvi jaunāki indivīdi. Savukārt relatīvi vecāki indivīdi visatsaucīgāk reaģē uz atkārtotiem atgādinājumiem, kas mudina uz ilgtspējīgu rīcību (šajā gadījumā – pieteikšanos digitālajam čekam). Novērojumi parāda, ka pēc pirmās saziņas ar šīs vecuma grupas indivīdiem uzvedības maiņa ir salīdzinoši neliela, taču atkārtota ziņojuma izsūtīšanas gadījumā tā pieaug.

22. Attīstīt atkritumu šķirošanas infrastruktūru, kas pieejama lielākam skaitam mājsaimniecību tiešā dzīvesvietas tuvumā un laikā neierobežoti.

Lai radītu labvēlīgākus apstākļus un iespēju šķirot atkritumus, it īpaši iedzīvotāju grupām ar zemu vai drīzāk zemu motivāciju iesaistīties atkritumu šķirošanā, ērti pieejama atkritumu šķirošanas infrastruktūra ir priekšnoteikums. Tomēr viedoklis par to, kas uzskatāma par ērti sasniedzamu infrastruktūru, ir atšķirīgs. Indivīdus ar augstu motivāciju šķirot atkritumus nekavē arī infrastruktūra, kas neatrodas tiešā tuvumā, bet cilvēkus ar zemu motivāciju nemotivē, ja tā atrodas ārpus dzīvesvietas – nereti pat blakus nama pagalmis tiek uzskatīts par neērti pieejamu.

Latvijas Zinātnes padome

VIDZEMES
AUGSTSKOLA